

(1827—1839), ki „ni bil samo učen in izvrsten šolnik, bil je tudi iskren domorodec.“

Za njim je nastopil kot voditelj celjskih ljudskih šol Mat. Vodušek (1839—1847), kateri je po naročilu kn.-škofa Slomšeka ukazal, da se naj uči tudi slovenščina, čemur so se upirali nekateri nemški učitelji, n. pr. Fr. Fafsl. Nasprotno pa so bili že tedaj nekateri učitelji, ki so posnemali in podpirali slavnega Slomšeka; tako v Celju Janez Kranjc (takrat nam. učitelj deklie), kateri je po zgledu Slomšekove knjige spisal knjižico „Mali Blaže v prvi šoli“ 1849. V nemški normalki se je uvelo tudi slovensko berilo „Blaže in Nežica“, isto tudi v dekliški šoli. Verstvo se je že pod bivšim vodjo Vodušekom učilo v obeh jezikih. Da so bile spisane še nekatere ljudsko-šolske knjige, bilo je že preje omenjeno.¹⁾

Na gimnaziji se v Celju slovenščina menda ni učila tje do leta 1848.

Pač je že učitelj Anton Zupančič (1815 do 1819) „prvi dramil svoje učence, naj se lotijo materinega jezika, ki je zapuščen v prahu spal“, kakor pripoveda A. Slomšek; „on nam je dal prvi v peti in šesti šoli čitati slovenske Vodnikove in Jarnikove poezije“, ter je tako „ljubav domovine in slovenskega naroda budil“.

Leta 1848. pa, ko se je ministerstvo izreklo, da morajo šole biti narodne, dovolilo je tudi, da se sme na celjski gimnaziji slovenščina učiti kot predmet za Slovence in Neslovence. In tedaj je bil 23. vel. srpana l. 1848. od ministerstva postavljen Valentin Konšek, ki je bil na glasu najboljšega Slovenca, začasnim učiteljem slovenščine, ki se je z novim šolskim letom začela učiti po dvakrat na teden za Neslovence, jedenkrat na teden za Slovence. Veroučitelj Janez Grašič pa je učil veronauk nemški in slovenski.²⁾

Po preustrojni avstrijskih srednjih učilišč (Organisations-Entwurf der Gymnasien und Realschulen 1849) je delovalo v naslednjih letih na celjskem gimnaziju še več učiteljev domačinov.

¹⁾ „Domovina“ 1891, 5, 11.

²⁾ Cel. Novine 1848. 19, 21.

Razven slovenskega in „ilirskega“ pisatelja, preje omenjenega Drobniča,¹⁾ ki je bil suplent 3. gimnaz. razreda (1849—1851), bil je tu njegov rojak Jernej Francel (1850—1852) tudi suplent; pozneje profesor v Hrvatski. Francelovo delovanje na celjski gimnaziji je bilo posebno znamenito. Poučeval je namreč dijake razven odločenih dveh ur na teden tudi še ob sredah in sobotah v slovenščini z dovoljenjem ravnatelja prof. Gafsnerja; od ministra grofa L. Thuna pak je l. 1851. sam osebno izprosil, da se je namesto staroslovenščine poučevala hrvaščina. Ker pa v gimnazijski biblioteki ni bilo niti slovenskih niti slovanskih knjig, zato je naš Jernej osnoval slovensko dijaško knjižnico. Pri tem mu je pomagal goreči „Ilirec“ Anton Wolf, župnik pri Sv. Petru v Medvedovem selu, kateri je kupil vsako slovensko in hrvaško knjigo ter jo našemu učitelju izročil za slovenske dijake.

Francel je tudi z ravnateljevim dovoljenjem osnoval med celjskimi gimnazijci zasebni dijaški list „Slavijo“, kateremu je urednik bil Viktor Lipež (pozneje gimnazijski ravnatelj v Rakovcu). Slovenski dijaki so pa tudi radi obiskovali njegove vadbe slovenske in hrvaške, kakor je sam še pozneje pripovedoval z velikim veseljem.²⁾

Uprav tako hvali slovenske gimnazijce v Celju neki dopisnik v „Novicah“ leta 1857. (str. 266): „Tudi dijaki latinskih šol so marljivi domorodci, in jako me je veselilo čuti, da se je letos na koncu šolskega leta tudi slovenski pevalo in deklamovalo.“ In v „Novicah“ 1862. (str. 252) se pravi: „Ravno celjska gimnazija je bila početnica slovenskih govorov pod prejšnjim ravnateljem, kateri je bil sicer Nemeč (p. Fetting), pa pošten Nemeč . . .“

(Dalje.)

¹⁾ Vid. „Ilirsko-němačko-talijski Mali Rečnik od Josipa Drobniča. U Beču 1846—1849.“ — „Sastavlja juć ovaj mali rečnik, — koi je po g. prof. Antunu Mažuraniću preradjen i znamenito umnožen te po njem i talijskim jezikom protumačen — da ljubiteljem i učenicom (t. j. učencem) ilirskoga jezika za pãrvu potrebu kao mali tumačitelj posluži . . .“

²⁾ Dr. Križan: „Kres“ V. 421, 422.

O našem novem leposlovju.

(Pismo prijatelju. — Spisal *Branivoj*.)

Dragi prijatelj! O marsičem sva se že domenila in marsikatero vprašanje pretresla po pismih. Poslednjič si mi pojasnjeval čudne in žalostne razmere, ki ravno sedaj vladajo na Kranjskem, in si sklenil z vzklikom: Uboga Slovenija! dobila si hudo organično bolezen;

bolno imaš srce! — Danes je prišla vrsta name, da Ti izrečem na stavljeno vprašanje svoje mnenje o najnovejših naših pojavih v lepi knjigi. Težka naloga, veruj mi! Mnogo se je pisalo in mnogo se še bo o tej stvari; a vprašanje ostane le vprašanje, dokler se ne poseže globlje

do samih glavnih resnic, na katere se naslanjajo načela in zakoni estetike. Tega jaz ne storim, ne boj se; saj vem dobro, da prijateljska pisma niso za take razprave.

Kaj naj Ti pišem? Že sem mislil govoriti o vsem drugem rajši kakor o tem nehvaležnem vprašanju. No, pa naposled sem se udal: povem ti to, kar mislim, o čemer sem prepričan. Ti pa premisli stvar sam, dobro se o njej pouči, kjer in kadar moreš, pa dospeš izvestno do resnice.

Torej začniva o našem leposlovnem boju. Ta boj se je hudo vnel lansko leto, ko je slovenski verizem vzkipeł do skrajnosti. Človek, ki posluša naše pisatelje in kritike, sodil bi, da so nam odkrili književno Ameriko, ko so nas seznanili z verizmom. Žal za trud, zakaj zasluge ni v tem nobene. Verizem je bujno cvetel že v proizvodih naših starejših romanopiscev. Novejši so le pogreli staro in postano jed in sedaj jo ponujajo za najboljšo hrano občinstvu, ki se je vsega preobjedlo. Kar pa imajo Francozi, Lahi, Nemci, seveda to moramo imeti tudi Slovenci, čeprav je slabo in škodljivo. In dobili smo tudi mi proizvode nove struje. A takoj se je vzbudil povsem pravični odpor. Slovenci, hvala Bogu, niso še tako razvajeni, da bi se veselili tega novega književnega toka.

Vnel se je boj, vzkipeł je marsikater pristaš te ali one stranke, porabilo se je mnogo črnila, a vprašanje ni pojasnjeno. Bojevniki utrujeni zapusté bojno polje in se poberó v svoje tabore, vsak s svojim prepričanjem, da nadaljuje vsak svojo pot. Odločilno besedo o novi struji pa izreče prej ali slej občinstvo, katero se z zdravo pametjo samo, brez razprav in dokazov, oklene prave poti in pusti nepravo v nemar.

Kakor sem omenil, je naša polemika nekaj anahronizem. Taki boji so se bili že davno med drugimi narodi z enakim uspehom: boj je prenehal, ne da bi se bili sporazumeli boritelji. A česar niso sami teoretično razmotali, določile so praktično zdrave narodne mase. Globoko ukoreninjen v človeški naravi je npravstveni in estetični čut, ki odločno zabranjuje, da bi se prestopale nekatere meje v umetnosti, in glasno zahteva, da se spoštuje npravnost s svojimi večnimi zakoni. Zdrave mase so same iz naravnega nagona spoznale, kje je resnica, v čem je pristna umetnost. Zato je naturalizem le delež neznatne manjšine in dušna paša pokvarjenih slojev.

Ako vso stvar natančno preiskujemo in analizujemo, spoznamo lahko, da se gre prav za prav za prvaštvo med vero in brezverstvom,

med pravo in laži-vedo. Naturalist je na verskem polju brezbožnik, nevernik; na modroslovskem pa materijalist. V praktičnem življenju, če je dosleden, ni drugega kakor razuzdanik brez npravnosti. brez vesti, brez idealov, pravo epiku-rejsko bitje.

Krivi modroslovni sistemi izkušajo zatreti resnico in preosnovati njeno podlago, tako tudi razdirajo podstave prave umetnosti in lepote.

Resnica! Kaj je to? Beseda prazna, brez pomena! senca! nič! — Bog! ah! Bog! Kdo ga je videl? Ni ga! Čemu torej nakladati v njegovem imenu na šibke človeške rame toliko božjih zakonov in zapovedij? Čemu človeka, slobodnega kralja vse narave, neumno vezati, stiskavati, dušiti s tolikimi vsakojakimi vezili? — Npravnost! Npravnost? večna, neizpremenljiva, na božje zakone postavljena npravnost? Ha, ha, ha! čemu se ne smeješ? Kaj je npravnost? Kaj so ti večni božji zakoni? Sanje, blodnje bledolčnih in topoumnih bogoslovcev! Izmišljotina, sleparija, prah, katerega najivnim ljudem v oči meče rafinovana hipokrizija! — Da, da! tako je! Tako modrujejo moderni ljudje! Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus! Nimajo Boga, nimajo npravnosti; zakaj torej ne bi smeli živeti, kakor hočejo? Zakaj bi ne smeli pisati, kar se jim poljubi in kakor se jim mikavnejše vidi? Kaj ima lepota opraviti z npravnostjo? V čem in proti čemu greši naturalizem? Ali je sploh mogoče grešiti proti čemu?

Vidiš torej, dragi prijatelj! Ako se borba ne premakne z umetniškega na modroslovsko polje, ako se le površno razpravlja o zakonih lepote, splava ves trud po vodi. Treba torej drugače postopati, treba se uglobiti z vprašanjem, tako da se naposled izcimijo že sama po sebi estetična načela. Toda evo ti drugega vprašanja! Ako posežeš tako globoko, ali ti bodo sledili, te bodo poslušali vsi ti bolj ali manj izvorni pristaši nove literature? Dvomim. Mnogo jih je, ki se bojé resnice kakor sova svetlega dneva. Ljubše jim je tavati v negotovosti in v mraku. Izprijenost sovraži luč. S temi torej nič ne opraviš; taki ne vidijo solnca o najlepšem poldnevu, ker trmoglavo zapirajo oči pred njim. Take moramo pomilovati.

Lahko trdimo, da mnogi izmed teh ljudij ne delajo iz ljubezni do umetnosti, ampak iz hrepenenja po novotarijah, po slavi, iz čutnosti, iz samoljubja; čestokrat iz gole hudobije, iz temnih, zlobnih namenov, da bi se namreč zagnali tudi z umetnostnega stališča proti vsemu, kar je blagega in vzvišenega, kar razganja temine in siplje blagodejno luč med zbegane narode. Kaj zato, če narodi obupavajo v mraku, v solzah in v trnju!

Za pokvarjenega človeka je nedolžni poštenjak živa obsodba, zato bi najrajši videl vse sebi jednake. Ravno zato razširjajo svoje nazore in množijo kužno in nepošteno čtivo, da bi mnoge storili sebi jednake. In ob tem so brezobzirni, saj se jim ni bati, da bi jim lica zardela od sramote. No, spis roma okoli v molčičih in brezčutnih knjigah, dočim oče takih nestvorov ostane za kulisami.

Kakor je resnica samo jedna, tako je tudi pristna umetnost in lepota samo jedna. Pravo umetnost so poznali najstarejši narodi; izročili so jo potomcem, da jo izpopolnjujejo, ne da bi jo prenařjali. Prava umetnost živi ter premaguje vse nasprotujoče napore ravno zato, ker ima v sebi kal neminljivosti, kakor je postavljena na temelj večne, neizpremenljive resnice.

To umetnost nahajamo v nesmrtnih proizvodih genijev, kakoršni so: Homer, Vergil, Dante, Tasso, Shakespeare in, da imenujem tudi kaj slovanskega, Mickiewicz, Puškin, Prešeren i. dr. Ti in cela plejada drugih starih in novih genijev so, da tako rečem, instinktivno umeli pravo lepoto in gojili zdravo umetnost. Poezija, pristna in ne ponarejena poezija, jim je nezavestno vrela iz polnih src, ne, da bi si belili glave v kaki razkošni kavarni, med opojnimi likeri in omamljivimi dišavami in aromatičnim dimom dragih cigar, kaj naj bi si izmislili, da bi napravilo utisek na razvajeno tolpo in da bi jih kakor si bodi povzdignilo vsaj za četrt ure nad ono nizkost, iz katere se ne morejo drugače dvigniti.

Vsak vek, a najbolj zadnje čase, se ponavljajo in se šopirijo ob mogočnem in plemenitem drevesu prave umetnosti vsakojaki bohotni postranski izrastki. A danes so, jutri jih že ni, ker brezobzirna roka zdrave pameti jih potrga in izruje; saj za drugega niso kakor za ogenj. Nepokvarjeni razsodek, instinktivnost občinstva izreka svojo sodbo, in lažiumetnost propada, izginja brez pomilovanja in brez sledú, da pa zopet prenovljena in na drug način našemljena nastopi ponujat se in mir in javnost kalit na svetovno pozorišče.

Vsi ti nezdravi pojavi se lahko ponavljajo in se tudi lahko vzdržujejo nekaj časa pri velikih narodih, kjer je ob ogromni večini poštenih in umnih ljudi mnogo pokvarjene mase; tej so ravno izrodki take vrste vsakdanja paša, ki jih prijetno šegače in mami ter jim draži najnižje čute. Žal, takih je v velikih narodih že toliko, da si lahko vzdržujejo svoje posebno slovstvo, katerega mora čestokrat samo redarstvo krotiti v njega neukrotljivih pojavih.

Ali če gledamo na maloštevilne, uboge Slovence, kateri vsi skupaj težko in nedostatno

podpirajo svojo literaturo, vprašati se moramo, kako naj obstane pri njih ponujeni naturalizem? Slovenci še niso tako npravstveno propali, da bi se takoj ne otresli teh smetij. Mala frakcija naturalistov sama nič ne opravi. In dobro naj si zapomni: bodisi še tako vsaj navidezno omikana, nima pravice, da govori na ime vsega naroda, ne more zahtevati, da jo narod podpira. Že iz golega rodoljubja, če ga kaj imajo, morali bi zapustiti pogubne novotarije. Ali se sme skruniti družinsko življenje, rušiti mu mir in veselje, da se mu dušno in telesno pokvarja mladina? Ali je to rodoljubno delo, da se trga zadnja vez, ki ga še trdno veže, namreč vera z vsemi načeli, iz nje izvirajočimi?

Naj nam govore ravno nasprotno, da njih smer je eminentno npravna, da so njih proizvodi naperjeni zoper pokvarjenost, zoper hinavščino, zoper vse mogoče napake, da zdravijo, boljšajo, blažijo dušne propalice: tega zdrava pamet ne more nikakor razumeti; izkušnja preveč glasno pravi, kakov sad rodi in kam vodi ta čudni način zdravljenja.

Naj vas torej rodoljubje vodi na vaših potih, če vas že vera in npravstvenost nečeta in ne moreta! Poglejte k drugim narodom in preišljajte, kako se godi pri njih naturalizmu in njegovim gojiteljem! Poslušajte, kaj že o njem pravijo učenjaki in literati in sicer taki, katerim izvestno nič ni do Boga in do vere!

Nemec Max Nordau hudo in prepričevalno maha po naturalizmu. Karakterizuje ga s temi lebesedami: „Naturalizem, kateri nima nič opraviti z naravo in resnico, je — naposled — samo atrabiljarska (črni žolč) bolezen in preišljeno vgojena umazanost.“ In dalje še pravi: „Naturalizem v svojem početku, dokler je bil zastopan le od Zole in Goncourta, je bil samo nekaj morbozen (bolesten) pojav: a v svojem nadaljnjem razvitku, v rokah posnemalcev, je postal kar trivijalen in zločest.“ Najbolj sloveči alijenist Lah Lombroso tudi ne govori posebno laskavo o naturalistih. Francoz Remy de Gourmont odločno priznava, da „nova generacija pisateljev je antinaturalistična. Tu ni, da bi se bili nalašč na to odločili po medsebojnem sporazumljenju. Nismo si namignili, in ni se napovedala nikaka skupna križarska vojska. Mi smo se kar tako z grozo obrnili od slovstva, čegar neslišano drzna umazanost se nam je studila!“ Italijanski satanist Rapisardi imenuje naturaliste povsem realistično „sv. idealiste (idealisti della porcheria)!“ Henrik Nencioni piše: „Vidi se že nekaj časa v Italiji, tudi med mladino, nekaka silost, neka nevolja, neki stud, provzročen od pornografičnega slovstva. Občni glasni odmev po širnem ozračju od Torina do Agrigenta (Girgenti) zvení: Dovolj!

dovolj!“ In zopet le-isti: „Umetnost, kateri so utelešene razkošne oblike in luksurijoznost, nosi že v sebi svojo obsodbo in gotove kalč neizogibne in bližnje smrti.“ In G. Chiarini: „To blato, ki se množi in raste, raste v neki vrsti slovstva spravlja nazadnje v nezaupnost celó najmirnejše duše, in se gabi celó najbolj razvajenim ljudem.“

Še mnogo prav karakterističnih citatov bi mogel navesti, posebno izmed Francozov celo legijo takih, kateri so bili najprej najgorkejši pristaši te struje in naturalizma, a kmalu so se mu srdito odpovedali, ker je bilo vendar preveč; n. pr. P. Bonnetain, J. H. Rosny, L. Descaries, P. Margueritte, G. Guiches i. dr. Toda dovolj bodi teh!

In da znaš, dragi moj, od kod prihajajo navedene pridgice! Izbral sem jih nalašč; vsi imenovani pisatelji so moderni možje, ateisti, materijalisti, veristi in kar si moreš še kaj tacega misliti; in pa, kar je tudi važno, priznane in odločujoče avtoritete. Čemu navajati avtoritete izmed naših somišljenikov? Sami naj se sodijo!

Žal, da se pri nas vsaka neugodna kritika razlaga tako, kakor bi bila nasprotna slovstvu sploh. O, kdaj nas bo v delu za narod združila ona ljubezen, ki bi pregnala tak sum!

Naj bi sedaj naši mladi dobro premislili stvar, za katero se trudijo, in naj bi krenili na boljšo pot, sebi in narodu v korist in slavo; naj bi sami odstopili od nevhvaležnega dela, od zgradbe na tako slabo podstavo osnovane; saj drugače se jim itak sama na glavo zruši!

Jelena, črnogorska kneginja in soproga laškega kraljeviča.

Dovolj za danes! O priliki bom morda nadaljeval. Zdravstvuj, prijatelj!

Tvoj

Branivoj.

Dva grobova.

Simon Robič.

Smrt je zopet pobrala sotrudnika našemu listu, naši domovini pa velikega strokovnjaka, poznavalca in nabiralca prirodnin, Simona Robiča. Strokovnjaki izven domovine so poznali in občudovali njegovo veliko znanje na posebnem polju polžev; domačini smo ga poznali iz njegovih krajših sestavkov v raznih listih, duhovski tovariši in drugi prijatelji pa so poznali njegovo šaljivost, skromnost, pa tudi posebno resnicoljubnost.

Simon Robič (Robič se je pisal do l. 1865.) se je rodil v Kranjski gori na Gorenjskem dne

11. svečana l. 1824. Po navadnih studijah je bil posvečen za mašnika l. 1850., leto potem pa nastavljen za kapelana v Metliki. Tu je ostal kaka tri leta, potem pa je prišel za malo časa v Loški potok. Tri leta je služboval za kapelana v Dobu (1857—1859), in zopet tri leta Preddvorom na Gorenjskem. Dalje pa je bil v Borovnici (do l. 1868.), kjer se je marljivo bavil z nabiranjem in preiskoval tudi razne jame. L. 1869. ga je našlo že v Št. Juriju pri Kranju, odkoder se je pet let potem preselil za upravnika na Šenturško goro, kjer je prebil

T. l. 1870. za beneficijala na Olišek